

Samkhyatattvapradipika

——
नांख्यतत्त्वप्रदीपिका
——

Document Information

Text title : sAMkhyArthatattvapradIpikA

File name : sAMkhyArthatattvapradIpikA.itx

Category : major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Transliterated by : Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Proofread by : Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

Source : sAnkhyasaNgrahaH 1918

Latest update : August 28, 2021

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

ಸಾಂಖ್ಯತತ್ವ ಪ್ರದೀಪಿಕಾ

ಓಂ ನಮಃ ಪರಮಾತ್ಮನೇ .
ದುರ್ನಿವಾರಮನಸ್ತಾಪನಿವಾರಣಪಟೇಯಸೀಂ .
ಜಗದಾನಂದನಂದೋಹಜನನೀಮಹಮಾಶ್ರಯೇ .. 1..
ಭಟ್ಟಕೇಶವನಂಭೂತಸದಾನಂದಾತ್ಮಜಃ ಸುಧೀಃ .
ಯಜುರ್ವಿತ್ ಕೇಶವಃ ಪ್ರಾಹ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಾಂಖ್ಯೇ ಯಥಾಮತಿ .. 2..
ಇಹ ದ್ವಿವಿಧಂ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಶ್ಚೇತಿ . ಪ್ರಕೃತಿರೇವ
ಪ್ರಧಾನಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ರಿಗುಣಾ ನಿತ್ಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಂ .
ವಿಕಾರರಹಿತತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ನಿತ್ಯೈವೇಯಂ . ಪುರುಷೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿವಾರಣಾಯ
ಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ರಿಗುಣೇತ್ಯುಕ್ತಂ . ಸತ್ತ್ವಾದಯಸ್ತಯೋ ಗುಣಾ ಯಸ್ಯಾ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ .
ಮಹದಾದಿತತ್ತ್ವಾನಾಮಪಿ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ತತ್ರಾತಿಪ್ರಸಂಗವಾರಣಾಯ
ನಿತ್ಯೇತಿ .
ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಂ ತು ಜಗದುಪಾದಾನಕಾರಣಂ ಪ್ರಕೃತಿರಿತಿ . ತಥಾಹಿ ವಿಮತಂ
ಸುಖದುಃಖಮೋಹಸಾಮಾನ್ಯೋಪಾದಾನಕಂ ನಿಯಮೇನ ತದನ್ವಿತಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್
ಯನ್ನಿಯಮೇನ
ಯದನ್ವಿತಸ್ವಭಾವಂ ತತ್ ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯೋಪಾದಾನಕಂ ಯಥಾ ಮೃತ್ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಸ್ವಭಾವಂ
ಘಟಶರಾವಾದಿ ತಥಾಹಿ ಕಾಚನ ತರುಣೇ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕಾಂತಸ್ಯ ಸುಖಮುತ್ಪಾದಯತಿ
ಕಸ್ಯಚಿನ್ನೋಹಂ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವೇಷಮಿತಿ ತತ್ಕಸ್ಯ ಹೇತೋಸ್ತಂ ತಂ ಪ್ರತಿ
ಸುಖದುಃಕಮೋಹಾತ್ಮಕಸತ್ತ್ವ ರಜಸ್ತಮಸಾಮಾವಿರ್ಭಾವಾತ್ .
ನಾ ಚ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಧಾ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರಥಮೋ ಮಹಾನಿತಿ ವಿಕಾರಃ
ಪರಿಣಾಮ ಇತಿ ಯಾವತ್ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಮೇವ ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವ ಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ
ಅಹಮಿತ್ಯಹಂಕಾರಾಖ್ಯೋ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋ ವಿಕಾರಃ
ತದನಂತರಂ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಾಃ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶರೂಪರಸಗಂಧಾಖ್ಯಾ
ಭವತಿ ಅಥಾಕಾಶಾದಿಭೂತಪಂಚಕಂ ಅಧೈಕಾದಶಾಕ್ಷಾಣಿ
ಶ್ಲೋತ್ರಸ್ಪರ್ಶನಚಕ್ಷೂರಸನಘ್ರಾಣವಾಗ್ನುಲಿಂಗಕರಚರಣಾಂತಃಕರಣಾನ್ಯೇಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯ
ಭವಂತಿ . ತತ್ರ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಮಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಂ ಶಬ್ದಾದ್ಯಾಃ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಾ

ಇತ್ಯೇತತ್ ತತ್ತ್ವಸಪ್ತಕಂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಭಾವಾಪನ್ನಂ ಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರತಿ
ಕಾರ್ಯತ್ವಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ . ತಥಾಹಿ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಂ
ಮೂಲಪ್ರಕೃತೇಃ ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಚಾಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವಂ ತಥಾ
ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಚ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಾ ಖ್ಯಾದಿತನ್ಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತಿ
ತಥಾಹಿ ತದಪಿ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರ್ಯಮುತ್ತರಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣಂ ಚೇತಿ ಬೋಧ್ಯಂ .
ಆಕಾಶಾದಿಭೂತಪಂಚಕಮೇಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣೀತ್ಯೇತೇ ಪುನಃ ಷೋಡಶಭಾವಾಶ್ಚ
ಪ್ರಕೃತಿಜನ್ಯಾ ಏವ ನ ತು ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರಕೃತಿಃ ತತ್ತ್ವಾಂತರೋಪಾದಾನರೂಪತ್ವಾಭಾವಾತ್

ಸೇಯಂ ಪ್ರಕೃತಿರಚೇತನಾ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಾತ್ .

ನನು ವಿಷಯಾಣಾಂ ಘಟಾದೀನಾಂ ಚೇತನಸಂಬಂಧಃ ಸಾಕ್ಷಾದೇವಾಸ್ತು ಕಿಂ
ಮಹದಾದಿಪ್ರಣಾಲಿಕಯೇತಿ ಚೇತ್ . ತತ್ ಕಿಂ ಚಿತಿರೇವ ವಿಷಯಬಂಧನಸ್ವಭಾವಾ
ತಥಾ ಸತಿ ಚೈತ್ಯನ್ಯನಿತ್ಯತಯಾ ಮೋಕ್ಷಃ ಕದಾಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ . ಅಥ ಚೈತನ್ಯಂ
ಪ್ರಕೃತೌ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಷಯಯೋಸ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಂಬಂಧಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಂ
ಮಹದಾದಿನೇತಿ ಚೇತ್ ತಥಾಹಿ ಪುರುಷವನ್ನಿತ್ಯತಯಾ ಪುನರನಿಮೋಕ್ಷಾಪತ್ತಿರೇವ

ಅಥ ಚಿತಿವಿಷಯಸಂಬಂಧಸ್ವಭಾವಾ ಮಾಸ್ತು ವಿಷಯಾ ಏವ ಚಿತಿಸಂಬಂಧಸ್ವಭಾವಾಃ
ಸಂತು ತಥಾ ಚ ವಿಷಯತಿರೋಭಾವೇ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್ ತರ್ಹಿದಂ
ದೃಷ್ಟಮಿತಿ

ನ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಥಾ ಚಿತಿಸಂಬಂಧಸ್ವಭಾವೈನಾವ್ಯವಧಾನಾತ್ . ಅಥ ವಿಷಯಾ
ಇಂದ್ರಿಯದ್ವಾರಾ ಚಿತಿಸಂಬಂಧಾತ್ಮಾನಃ ಸಂತು ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಾದಿ
ಸನ್ನಿಕರ್ಷವಿಪ್ರಕರ್ಷಾಭ್ಯಾಮುಪಪತ್ಯತ ಇತಿ ಚೇನ್ನ ವ್ಯಾಸಂಗಾನುಪಪತ್ತೇಃ
ಇಂದ್ರಿಯಸಂಬಂಧೇ ವಿಷಯೇ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ . ಅಥ ವ್ಯಾಸಂಗಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ
ಮನಃ ಕಲ್ಪತಾಂ ಕಿಮಹಂಕಾರೇಣ ಮೈವಂ ಏವಂ ಚ ಸತಿ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ವ್ಯಾಘ್ರೋಹಂ
ವರಾಹೋಹಮಿತಿ ನಾರೋಪಯೇತ್ ಕಿಂತ್ವಿಂದ್ರಿಯಂ ಮನೋದ್ವಾರಾ
ಚಿತಿಸಂಬಂಧಂ ಸ್ವಕೀಯಂ

ನರತ್ವಮೇವ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ . ಅಥೈವಮಹಂಕಾರೋಸ್ತು ಸ್ವಪ್ನದಶಾಯಾಮಾರೋಪಾರ್ಥಂ
ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವೇ ನ ಮಾನಮಸ್ತಿ ಮೈವಂ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥಾಯಾಂ ಮನೋವದಹಂಕಾರೋಪಿ
ನಿವೃತ್ತವ್ಯಾಪಾರ ಏವ ತಥಾ ಚ ಶ್ವಾಸಪ್ರಯೋಜಕಜೀವನಯೋನಿಯತ್ನಸ್ಯ
ವ್ಯಾಪಾರಃ

ಸ್ಯಾದಿತಿ ತದನುರೋಧೇನ ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವ ಸ್ಯಾಪ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ ತಸ್ಮಾದ್ಬುದ್ಧಿತತ್ತ್ವಂ

ಪರಿಗಮೇನ(?) ಸಂಬದ್ಧೋ ವಿಷಯೋ ಗಜತುರಗಮಹಿಷಾದಿಃ ಪುರುಷೇಣ
ಚೈತನ್ಯೇನ
ಸಂಬದ್ಧತೇ ತತ ಆಸಂಸಾರಬುದ್ಧಿತತ್ವನಾಶಾದೇವ ಚ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ನಾನಿರ್ಮೋಕ್ಷಃ

ಅಕಾರಣಮಕಾರ್ಯಂ ಚ ಕೂಟಸ್ಥಚೈತನ್ಯರೂಪಃ ಪುರುಷಃ ಅತ್ರಾಯಂ ಪುರುಷಃ
ಸ್ವಯಂ

ಜ್ಯೋತಿರಿತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ತಾವತ್ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮಾತ್ಮನೋಽಭಿಧೀಯತೇ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಂ ಚ
ವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ತೇನಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮಭಿದಧತೀಯಂ ಶ್ರುತಿರ್ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತಾಂ
ಪುರುಷಸ್ಯಾವೇದಯತಿ . ನ ಚ ಕ್ಷಣಿಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯಪುರುಷಾತ್ಮಕತ್ವಂ
ಸಂಭವತೀತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕ್ಷಣಭಂಗುರತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ ವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ
ತವ ಘಟಾಕಾಶದಿವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರವದೌಪಾಧಿಕತ್ವೇನಾಪ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ
ಪುರುಷಾತಿರಿಕ್ತಚೈತನ್ಯಸ್ವೀಕರ್ತುಸ್ತವಾಪಿ ಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇ
ಮಾನಾಭಾವಃ ಅನ್ಯಥಾ ಕಾಲಾಂತರೇಽನುಭೂತಸ್ಮರಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ . ನ ಚ
ಸಂಸ್ಕಾರೋ ದ್ವಾರಂ ತತ್ಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ಥೈರ್ಯಕಲ್ಪನಾಯಾಂ
ಲಾಘವಾತ್ ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಛಾಸೌ ನ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವಿಕಾರಃ ನ ವಾ ಕಾರಣಂ
ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ ಯದಿ ಹಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವಮಾಶ್ರೀಯತೇ
ತರ್ಹೇತದ್ವಿಕೃತಿತ್ವೇನಾಭಿಮತಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮಸ್ಯ ವಾ ಜಡತ್ವಮಾಪದ್ಯೇತ
ಸಮಾನಯೋರೇವ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಭಾವೋಪಲಂಭಾತ್ ಭೇದಾಗ್ರಹಾಚ್ಚ
ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೇಪಿ ಪುರುಷೇ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನಃ ಏವಂ ಸುಖದುಃಖಾದಿವ್ಯವಹಾರೋಪಿ
ತಥಾಹಿ ಪರಿಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯವಿಗ್ರಹಃ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಭಾವಾನಪೇತತಟಸ್ಥಃ
ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶವನ್ನಿರ್ಲೇಪೋಽಪ್ಯಂತಃಕರಣಾಕಾರಪರಿಣತಪ್ರಕೃತಿತಾದಾತ್ಮ್ಯಮವಿವೇಕಲಕ್ಷ
ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ತತಶ್ಚೇತರೇತರಾಧ್ಯಾಸಾದಂತಃಕರಣಾವೃತ್ತೀನಾಂ ದುಃಖಾದೀನಾಂ
ಪುರುಷೇ ಪುರುಷಧರ್ಮಾಣಾಂ ಚಿಚ್ಛೈತನ್ಯಾದೀನಾಮಂತಃಕರಣೇಽಧ್ಯಾಸಾದಹಂ
ದುಃಖೀತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರೋ ಭವತೀತಿ . ಅವಿದ್ಯಾನಾಮಾತಾತ್ವಿಕೀ ಖ್ಯಾತೀ ಸಾ
ಚ ತಮೋಗುಣೋದ್ರೇಕಾದಾವಿರ್ಭವಂತೀ ವಿವಿಕ್ತಯೋಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮವಭಾಸಯತಿ

ತತಶ್ಚೋತ್ತರೇಷಾಮಸ್ಮಿತಾರಾಗದ್ವೇಷಾಭಿನಿವೇಶಾನಾಂ ಕ್ಲೇಶಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಾನಾಂ
ಹೇತುರವಿದ್ಯೇತಿ ಗೀಯತೇ . ತತ್ಪ್ರಿದ್ಧಂ ನಿರ್ಲೇಪ ಏವಾಯಮಿತಿ . ಅಸಂಗೋ
ಹ್ಯಯಮಿತಿ ಶ್ರುತೇರುಪಪದ್ಯತೇ ಚ . ನ ಚ ಕೋಪ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಇತಿ
ಆಲೋಚನಂ ತಾವದಿಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಃ ವಿಕಲ್ಪಸ್ತು ಮನಸಃ ಅಭಿಮಾನೋಹಂಕಾರಸ್ಯ
ಕೃತ್ಯಧ್ಯವಸಾಯೋ ಬುದ್ಧೇಃ . ಅಥ ಕೃತ್ಯಧ್ಯವಸಾಯಃ ಕೃತಿಮತ್ತಯಾ ಜ್ಞಾನಂ

ತತ್ಕಥಮಚೇತನಾಯಾ ಬುದ್ಧೇರಿತಿ ಬುದ್ಧಿರಂಶತ್ರಯವತೀ ಪುರುಷೋಪರಾಗೋ
 ವಿಷಯೋಪರಾಗೋ ವ್ಯಾಪಾರಾವೇಶಶ್ಚೇತಿ . ಭವತಿ ಹಿ ಮಮೇದಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ
 ತತ್ರ ಮಮೇತ್ಯಂಶಶ್ಚೇತನಸ್ಯ ದರ್ಪಣನಿರ್ಮಲಾಯಾ ಬುದ್ಧೇಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ
 ಉಪಧಾನಂ ತಚ್ಚಾತ್ಮಾತ್ಮಿಕಮೇವ ಚೈತನ್ಯೇನ ಬುದ್ಧೇರ್ವಾಸ್ತವಸಂಬಂಧಾಭಾವಾತ್
 ಯಥಾ ದರ್ಪಣಂ ಮುಖಸಂಬಂಧಮಂತರೇಣಾಪಿ ಪುರುಷಭ್ರಮಸ್ತದ್ವದಿಹಾಪಿ .
 ಇದಮಿತಿ ವಿಷಯೋಪಧಾನಂ ತಚ್ಚ ವಾಸ್ತವಮೇಕ ಇಂದ್ರಿಯಪ್ರಣಾಲಿಕಯಾ
 ಬುದ್ಧೌ

ಜ್ಞಾನರೂಪವಿಷಯಸಂಬಂಧಾತ್ ದರ್ಪಣಸ್ಯೇವ ನಿಶ್ಚಾಸಾಭಿಹತಸ್ಯ ಮಲಿನಿಮಾ
 ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಃ ಪುರುಷೋಪರಾಗಃ ವಿಷಯೋಪರಾಗಮಾಹಿಮ್ನಾ ಚ
 ಕೃತಿಮತ್ತಯಾದ್ಯವಸಾಯಃ

ಅಯಮೇವ ವ್ಯಾಪಾರಾವೇಶಃ . ಅಥ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಚೈತನ್ಯಂ ಕಥಮನಯೋರ್ಭೇದ
 ಇತಿ

ಉಚ್ಯತೇ ಕೃತ್ಯದ್ಯವಸಾಯಲಕ್ಷಣವ್ಯಾಪಾರವಿಶಿಷ್ಟಾ ಬುದ್ಧಿರಿಂದ್ರಿಯಪ್ರಣಾಲಿಕಯಾ
 ಬುದ್ಧೇರ್ವಿಷಯಸ್ಯ ಘಟಾದೇಃ ಸಂಬಂಧೋ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಸ್ತದೇವ ಜ್ಞಾನಂ
 ವಿಷಯೋಪರಾಗೇಣ ಸಹ ಯಃ ಪುರುಷೋಪರಾಗಸ್ಯಾತ್ಮಾತ್ಮಿಕಃ ಸಂಬಂಧಃ ಸ
 ಉಪಲಬ್ಧಿಃ

ಯಥಾ ದರ್ಪಣನಿಷ್ಠಾ ಮಲಿನಿಮಾ ದರ್ಪಣಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಮುಖೇ ದೃಶ್ಯತೇ ತಥೇತಿ
 ಯಾವತ್ . ತಥಾ ಘಟಮಹಂ ಜಾನಾಮೀತ್ಯನುವ್ಯವಸಾಯಾಖ್ಯೋಪಲಬ್ಧಿರಿತಿ
 ವಿಭಾವನೀಯಂ .

ತದೇವ ಜ್ಞಾನಂ ಸುಖದುಃಖೇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪಾ ಅಷ್ಟೌ
 ಭಾವಾ

ಬುದ್ಧೇರೇವ ಅಹಂ ಜಾನೇ ಸುಖೀತ್ಯಾದಿಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರತೀತೇಃ . ನನು
 ಯತ್ಕೃತೇ

ಧರ್ಮಾಃ ಸ ಏವ ಚೇತನಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಅನಿತ್ಯಧರ್ಮರೂಪತಯಾ
 ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಾತ್

ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರಭೇದಾತ್ . ಯೇ ಪುನಸ್ತಯೋರ್ಭೇದಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಸ್ತಾರ್ಕಿಕಪ್ರಭೃತಯಃ
 ತಾವನ್ನೀಲೋ ಘಟಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯಭೇದಾವಗಾಹಿಪ್ರತ್ಯಯಮಪಶ್ಯಂತ ಉಪೇಕ್ಷಣೀಯಾಃ
 . ನನು

ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಕಥಂ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಯತ್ ಖಲು ನಾಮ್ನಾ ರೂಪೇಣ ಚ
 ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ ತಚ್ಚೇತನಕರ್ತೃಕಂ ದೃಷ್ಟಂ ಯಥಾ ಘಟಾದಿ . ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಂ
 ಚ ಜಗನ್ನಾಮರೂಪೇಣ ವ್ಯಾಕೃತಂ ತಸ್ಮಾಚ್ಚೇತನಕರ್ತೃಕಮಿತಿ ಸಂಭಾವ್ಯತೇ
 ಚೇತನೋ

ಹಿ ಬುದ್ಧಾವಾಲಿಖ್ಯ ನಾಮರೂಪೇ ಘಟಾ ಇತಿ ನಾಮ್ನಾ ರೂಪೇಣ ಚ ಕಂಬುಗ್ರೀವಾದಿನಾ ಬಾಹ್ಯಂ

ಘಟಂ ನಿಷ್ಪಾದಯತಿ . ಅತ ಏವ ಘಟಸ್ಯ ನಿವರ್ತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಂತಃಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಮನಾ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಕರ್ಮಕಾರಕಭಾವೋ ಘಟಂ ಕರೋತೀತಿ .

ಅತ್ರ ವದಾಮಃ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವೇ ಜಗತೋ ಜಡತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಯತ್ ಕಾರ್ಯಂ

ತಚ್ಚೇತನಕರ್ತೃಕಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಶರೀರೀ ಕರ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಂ ಚ ತಥಾಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಜನಕತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವಃ ಕುಲಾಲಾದಿಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಯೋಃ

ಕೃತಿಜನಕತ್ವೇನೈವಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಈಶ್ವರಕೃತೇಶ್ಚ ಜನ್ಯತ್ವಾತ್ . ಅಥ ಯಃ ಕೃತಿಮಾನ್ ಸ ಜ್ಞಾನವಾನಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ ಏವಂ ಹಿ ಯೋ ಜ್ಞಾನವಾನ್ ಸ

ಸುಖೀತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಸುಖಮಪೀಶ್ವರೇ ಸ್ಯಾತ್ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ಚೇತ್ ತುಲ್ಯಂ ತವಾಪಿ .

ಕರ್ಮೈವ ಜಗತ್ಕಾರಣಮಿತ್ಯಪಿ ಯೇ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಸ್ತೇ ತಾವನ್ನತ್ಯಂತಂ ಪಾರಿಹರ್ತವ್ಯಾಃ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾತ್ಮಕಾರ್ಥಾನರ್ಥಲಕ್ಷಣಚೋದನಾಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯಭೇದಾತ್

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಕಾರಪರಿಣತಾಯಾ ಏವ ಪ್ರಕೃತೇರಷ್ಟೈ ಭಾವಾ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ . ಅಥೇದಾನೀಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ವಿವೇಚಯಾಮಃ . ತತ್ ತಾವತ್ ತ್ರಿವಿಧಂ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಗಮಾನಾಗಮಭೇದಾತ್ . ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಕರಣಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ . ಲಿಂಗಮನುಮಾನಂ . ಅಥಾತೀತಾನಾಗತಯೋಃ ಕಥಂ ಲಿಂಗಭಾವಃ ಜಾತ್ಯಾ

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾತ್ಮನಾ ತತ್ತ್ವತ್ವಾತ್ . ಆಪ್ತವಚನಂ ಶಬ್ದಃ ಯಥಾಸ್ಮಿನ್ನರಪತಿನಿಲಯೇ ಗಜರಥತುರಗಾಃ

ಸಂತೀತಿ . ಪಾಂಥಸಕಲಾಧ್ಯಾಯವಚನ(?)ಮನುಮಾನೇ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾನೋಪಮಾನಮಹ .

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿರಭಾವಶ್ಚ ಸಂಭವಶ್ಚೇಷ್ಟಿತಂ ತಥಾ . ನೈತಿಹ್ಯಮಾಗಮಾತದ್ಧಿ ವ್ಯಕ್ತಮನ್ಯತ್ರ ವಿಸ್ತರಾತ್ ..

ಸ ಚಾಯಂ ಪುರುಷಃ ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಭಿನ್ನಃ . ತಥಾಹಿ ವಿಮತಾನಿ ಶರೀರಾಣಿ ಸ್ವಸಂಖ್ಯಾಸಂಖ್ಯೇಯಾತ್ಮವಂತಿ ಶರೀರತ್ವಾತ್ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್ ಕಿಂ ಚೈವಂ ಯಥೈಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಜೀವತಿ ದೇವದತ್ತೇ ಶರೀರೇ ಜಾತೇ ವಾ ಚೇಷ್ಟಾವತಿ ವಾ ಮೃತೇ ವಾ

ಭಾವೋಽಪಿ ಜಾತಚೇಷ್ಟಾವಾನ್ ಮೃತಃ ಕಿಲೇತಿ ಲೋಕೋ ವ್ಯವಹರತಿ ತಥಾ ಶರೀರಾಂತರೇಪಿ

ತಥೈವ ವ್ಯವಹಾರಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಭೇದೋಭ್ಯುಪೇಯಃ . ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮಿತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಶ್ಚ ಕಥಂಚಿದುಪಚರಿತಾರ್ಥತ್ವೇನ ತಥಾ

ಆತ್ಮನೋ ಹಿ ವಿಭುನಿಯತ್ವಾದಭಿನ್ನದೇಶಕಾಲಾ ಇತ್ಯೇಕತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ ಅಜೋ
ಹ್ಯೇಕೋ
ಜುಷಮಾಣೋಽನುಶೇತೇ ಜಹಾತ್ಯೇನಾಂ ಭುಕ್ತಭೋಗಾಮಜೋಽನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ಚುತೇಶ್ಚ
ಪುರುಷಭೇದಮವಗಚ್ಛಾಮಃ . ಕಿಂ ಪುನರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಿಶ್ಚೇಯಸಂ ಕಿಂ
ತತ್ ಅಖಿಲಾನರ್ಥಮೂಲಭೂತಾಯಾ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸತ್ತ್ವಾ ತಿಶಯವಿಶೇಷಾವಿಭೂತವಿ
ವಿನಾಶೇ ಸತಿ ತತ್ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಹಜಚೈತನ್ಯಾತ್ಮನಾವಸ್ಥಾನಂ ತನ್ನೋಕ್ಷಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ
ನಿಶ್ಚೇಯಸಂ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕಜ್ಞಾನಂ ಚ ತದ್ಧೇತುಃ .
ನನು ಪ್ರಕೃತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಪುನರಪಿ
ತಮೋದ್ರೇಕಸಂಭವಾದವಿದ್ಯಾವಿಭಾವಸಂಭವೇ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಚ್ಯುತಿಃ
ಸ್ಯಾದಿತಿ . ನೈತತ್ ದೃಢತಮಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧಲಕ್ಷಣಯೋಗಬಲಾತ್
ಪುನರುದ್ರೇಕಾನುಪಪತ್ತೇಃ . ಯದಾಹುಃ ಸ ತು ದೀರ್ಘಕಾಲನೈರಂತರ್ಯಸತ್ಕಾರಸೇವಿತೋ
ದೃಢಭೂಮಿವ್ಯುತ್ಥಾನಸಂಸ್ಕಾರೇಣ ನ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ . ಅಥ ನಿರ್ಲೇಪಸ್ಯಾಸ್ಯ
ಮಹಾಪುರುಷಸ್ಯ ಸಂಬಂಧ ಏವ ನ ಕುತೋಽಪವರ್ಗ ಇತಿ ಸತ್ಯಮಾಹ ಕಿಂ ತು
ಪ್ರಕೃತೇರೇವ ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ಪುಂಸ್ಯುಪಚರ್ಯೇತೇ ತದಾಹುಃ .
ರೂಪೈಃ ಸಪ್ತಭಿರೇವಂ ಬಧ್ನಾತ್ಯಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ .
ನೈವ ಚ ಪುರುಷಸ್ಯಾರ್ಥಂ ವಿಮೋಚಯತ್ಯೇಕರೂಪೇಣ .. ಇತಿ .
ಅಯಮರ್ಥಃ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವೈರಾಗ್ಯಾವೈರಾಗ್ಯೈಶ್ಚರ್ಯಾನೈಶ್ಚರ್ಯಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಾನ್ಯಷ್ಟೌ
ಪ್ರಕೃತಿರೂಪಾಣಿ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತೈಃ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದ್ಯೈಃ ಸಪ್ತಭೀ ರೂಪೈಃ
ಪ್ರಕೃತಿರಾತ್ಮನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಬಧ್ನಾತಿ ಏಕರೂಪೇಣ ಜ್ಞಾನಾಖ್ಯೇನ ಚ ವಿಮೋಚಯತೀತಿ
. .
ಯದಾಹುಃ .
ಧರ್ಮೇಣ ಗಮನಮೂರ್ಧ್ವಂ ಗಮನಮಧಸ್ತಾದ್ಭವತ್ಯಧರ್ಮೇಣ .
ಜ್ಞಾನೇನ ಚಾಪವಗೋರ್ ವಿಪರ್ಯಯಾದಿಷ್ಯತೇ ಬಂಧಂ .. ಇತಿ .
ಶಿಷ್ಟಂ ಸಕಲಮಕಲಂಕಂ ಚಾಭ್ಯುದಯಸಿದ್ಧಾಂತಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯುಪೇಕ್ಷಿತಮಿತಿ .
ದರ್ಶಿತಾನರ್ಥಮೂಲಾಯ ಸರ್ವತತ್ತ್ವಾರ್ಥದರ್ಶಿನೇ .
ಕರುಣಾಪೂರ್ಣಚಿತ್ತಾಯ ಕಪಿಲಾಯ ನಮೋ ನಮಃ ..
ಇತಿ ಸಾಂಖ್ಯಾರ್ಥತತ್ವ ಪ್ರದೀಪಿಕಾ ಸಮಾಪ್ತಾ ..

Encoded and proofread by Dhaval Patel drdhaval2785 at gmail.com

pdf was typeset on March 24, 2024

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

